

РОЗВІДКИ

УДК 94(477)

В'ячеслав Станіславський

ЛІКАРІ ІВАНА МАЗЕПИ

Стаття розповідає про лікарів, котрі опікувалися здоров'ям українського гетьмана Івана Мазепи. До наукового обігу вводить новий фактичний матеріал про лікаря – грека Івана Комніна.

При підготовці до друку другого тому листів Івана Мазепи, до котрого увійшли документи за 1691-1700 рр., ми віднайшли нову інформацію, що стосується одного із лікарів, котрий працював при гетьмані. Доносячи її до читачів, разом підсумуємо і те, що було відомо раніше про тих осіб, котрі лікували українського володаря від початку гетьманування і до 1700 р. Усі ці дані дозволяють скласти також певне уявлення про заходи щодо покращення стану здоров'я І. Мазепи, дають змогу говорити принаймні про те, що цьому питанню приділялася значна увага.

Насамперед нагадаємо, що ще при І. Самойловичі до Батурина приїжджали лікарі із Російської держави. І ця традиція продовжувалася при І. Мазепі. Так, відомо, що у вересні 1687 р. І. Мазепа відпустив до Москви лікаря Андрія Бекера, якого прислали за царським указом до Війська Запорозького при І. Самойловичі. Привезені з А. Бекером ліки залишалися в Батурині¹. А в 1688 р. у гетьмана двічі був лікар Роман Ніколаєв, присланий із Москви. У січні та жовтні цього року він відїжджав до російської столиці. Першого разу Р. Ніколаєв пробув при гетьмані кілька тижнів. Відпускаючи лікаря, український володар клопотався перед князем Василем Голіциним про черговий його приїзд. А в жовтні гетьман просив Василя та Олексія Голіциних, щоб цю людину прислали знову на час проведення походу в наступному році². У лютому 1691 р. турботу про здоров'я гетьмана проявив шотландець на російській службі Патрік Гордон. У листі до І. Мазепи з Москви він зазначав, що, дізнавшись про хронічну хворобу гетьмана, звертався до доктора Карбонарі за порадою щодо ліків і дієти для нього³.

Особливий інтерес викликає перебування при гетьмані ще однієї високоосвіченої та компетентної у своїй справі особи – грека Івана Комніна, який приїжджав до І. Мазепи в 1690 р. І. Комнін народився і жив у Царгороді, тут же вивчав філософію та богослов'я. Звідти в 1686 р. він виїхав до Венеції, де опановував лікарську справу. Відомо, що І. Комнін володів шістьма мовами. Із собою лікар привіз до Батурина різні книги й ліки. Його професійна обізнаність та мудрість справили враження на І. Мазепу, і гетьман рекомендував його царям та відправив до Москви⁴. У російській столиці І. Комнін став лікарем Аптекарського приказу. Йому було призначене значне жалування – 300 рублів на рік. А в 1691 р. І. Комнін був посланий із ліками до І. Мазепи для догляду за його здоров'ям, а також здоров'ям генеральної старшини й полковників⁵.

12 травня 1691 р.* І. Мазепа дякував царям від свого імені, а також від імені генеральної старшини і полковників за прислання до нього замість Р. Ніколаєва І. Комніна з ліками. Гетьман схвально відгукувався про професійні та особисті

© Станіславський В'ячеслав Володимирович – кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Інституту історії України НАН України.

якості останнього і переслав його чолобитну, а також зазначав, що “корм” лікарю буде даватися в Батурині⁶. Наступне звернення до Івана та Петра Олексійовичів у лікарських справах датується 8 січня 1692 р. Ще раз дякуючи за прислання І. Комніна, І. Мазепа прохав надіслати ліки за списком на 50 руб. із царської аптеки, які були потрібні лікарю для роботи⁷. 13 квітня 1692 р. гетьман клопотався перед російськими монархами щодо матеріального забезпечення грека. Він повідомляв, що І. Комнін не отримував обіцяної царської платні. І. Мазепа і старшина хотіли вмовити лікаря залишатися з ними й надалі, для чого просили царського указу. І. Комніну обіцяли щорічну платню з українського скарбу, а щомісяця на його харчування виділялося 5 руб.⁸

Наступного 1693 р. гетьман писав боярину Леву Нарішкіну у справі поїздки грека до турецької столиці. І. Мазепа зазначав, що отримав царський указ і оголосив І. Комніну. Ішлося про те, що перед виїздом до Царгорода лікар мусив заїхати до Москви, де мав отримати розпорядження щодо жалування та своєї поїздки. Цей указ дуже засмутив І. Комніна. До того ж до гетьмана приходив дядько І. Комніна – ігумен Ясського Святих апостолів Петра і Павла монастиря і просив, щоб І. Мазепа повторно писав до царів про відпущення лікаря у Царгород. І. Комнін хотів побачитися із матір'ю, а коли б ігумен поїхав без нього, то цим би вчинив матері “крайню печаль і смертну хворобу, від якої вона більше і жити не може”. Український правитель просив царського указу за чолобиттям лікаря⁹.

Матеріал щодо поїздки І. Комніна знаходимо і в листі гетьмана від 8 червня 1694 р. Тоді І. Мазепа звертався до царів із клопотанням, щоб через свого посланця отримати допомогу від московських лікарів. Крім цього, гетьман повідомляв, що за царським указом відпустив І. Комніна із Батурина у грецьку землю. Перед відправленням грека І. Мазепа вимагав, аби за нього хтось поручився, що він повернеться. Але лікар говорив, що в українських містах немає таких людей, які б могли за нього поручитися, а знайомі грецькі купці з Ніжина роз'їхалися. Далі І. Комнін зазначив, що при настійних вимогах хтось би й поручився, але надалі ніхто не став би приїжджати з-за кордону ні з лікарів, ні з аптекарів, довідавшись, що без поруки нікого назад не відпускають. Тому гетьман був вимушений відпустити І. Комніна без поруки, отримавши обіцянку про повернення, найпізніше – наступного року¹⁰.

Цікаво, що в 1700 р. І. Комнін був уже лікарем валаського господаря. Свідченням того, що І. Мазепа зберіг із ним добрі стосунки, є факт передачі лікарем у цей час до Батурина певної інформації. На думку гетьмана, висловлену 30 березня 1700 р. у листі до Ф. Головіна, ця інформація заслуговувала на довіру, бо І. Комнін був людиною розумною та богобоязливою¹¹. Здоров'я ж гетьмана з роками не поліпшувалося. Знаємо, що недобре почував себе український правитель і при відвідинах Москви в 1700 р., у зв'язку з чим затримався з від'їздом¹².

У посланні до Івана й Петра Олексійовичів від 31 серпня 1693 р. є згадка про військового циркульника Самойла Васильєва¹³, що засвідчує діяльність у Війську Запорозькому також лікарів-ремісників, котрі використовували у своїй роботі досвід народної медицини¹⁴.

*Курсивом позначено недруковані листи І. Мазепи.

1. Листи Івана Мазепи. 1687-1691 // Упор. та автор передмови В. Станіславський. - Київ, 2002. - Т. 1. - С. 85.

2. Лермонтова Е. Письма малороссийских гетманов Ивана Самойловича и Ивана Мазепы / / Русский архив. - Москва, 1913. - №9. - С. 385-386, 391; З епістолярної спадщини гетьмана Івана Мазепи / Упор. та автор передмови В. В. Станіславський. - Київ, 1996. - С. 14, 50; Листи Івана Мазепи. - С. 98-99, 240.

3. Листи Патріка Гордона (публікація, переклад з німецької Володимира Дятлова) // Сіверянський літопис. - Чернігів, 2001. - №6. - С. 92.

4. Плохинский М. М. Иноземцы в старой Малороссии. - Ч. 1: Греки, цыгане, грузины. // Труды Двенадцатого археологического съезда в Харькове. 1902. - Москва, 1905. - Т. 2. - С. 199.

5. Бантыш-Каменский Д. Н. История Малой России от водворения славян в сей стране до

уничтожения гетманства. - Киев, 1993. - С. 560; Кавецкий Р. Е., Балицкий К. П. У истоков отечественной медицины. - Киев, 1954. - С. 95-96.

6. РДАДА. - Ф. 229, оп. 4, спр. 209, арк. 257-259.

7. Там само. - Ф. 229, оп. 4, спр. 215, ч. 1, арк. 6-7.

8. Там само. - Ф. 229, оп. 4, спр. 214, арк. 333-334.

9. Там само. - Ф. 124, оп. 1, 1693, спр. 21, арк. 78-85.

10. З епістолярної спадщини... - С. 113-114.

11. РДАДА. - Ф. 124, оп. 1, 1700, спр. 6, арк. 10-14.

12. Устрялов Н. История царствования Петра Великого. - Санкт-Петербург, 1858. - Т. 3. - С. 452; Письма и бумаги императора Петра Великого. - Санкт-Петербург, 1887. - Т. 1. - С. 341.

13. РДАДА. - Ф. 124, оп. 1, 1693, спр. 60, арк. 6.

14. Руда С. П. Медицина // Історія української культури. - Київ, 2003. - Т. 3. - С. 729.

Статья рассказывает о врачах, которые заботились о здоровье украинского гетмана Ивана Мазепы. В научное обращение вводится новый фактический материал о враче – греке Иване Комнине.

The article tells about doctors which cared of health of the Ukrainian hetman Ivan Mazep a . In a scientific circulation new actual material is entered about a doctor – Greek of Ivan Komnine.

ОБРАЗ ГЕТЬМАНА ІВАНА МАЗЕПИ У ПАНЕГІРИКУ З ТВОРУ "РУНО ОРОШЕННОЕ"

У статті аналізується панегіричний образ гетьмана Івана Мазепи з твору "Руно орошенное".

Гедеону иногда образ бысть побѣди
Руно, луна, денница, что и бысть послѣди.
Орошенное Руно се пророковаше,
Его же денница и луна орошаше.
Но что Руно и луна значит и денница?
Бысть то образ побѣды Марія дѣвица.
Гди Денница и Луна Руно и здѣ росит,
Знак побѣды Мазепѣ на враги приносит.

Історіографічна традиція твір "Руно орошенное" пов'язує з Дмитром Тупталом. Гадають, що під час перебування в Чернігові протягом 1675-1877 рр. як кафедральний проповідник він отримав завдання від архієпископа Лазаря Барановича "з пилним старанием" зібрати інформацію про чудеса від ікони Богородиці Іллінського монастиря. Це було зроблено, і у 1677 р. в Новгород-Сіверській друкарні була видана книга під назвою "Чуда Девы Марии", хоча й без зазначення автора¹. Авторство Дмитра Туптала встановлено за наступним виданням книги, надрукованої вже в Чернігові 1683 р. під назвою "Руно орошенное" і де містився вірш, з прописних літер якого складалося ім'я "ИЕРОМОНАХ ДИМИТРИЙ САВИЧ". Принагідно зауважимо, що в той же час подібне завдання виконував настоятель Чернігівського Єлецького монастиря Іоанікій Галятовського. Його твір "Скарбница потребная" вийшов у Новгороді-Сіверському 1676 р. Народжені одночасно, подібні за задумом і завданням, ці дві книги мали різні читацькі й видавничі долі.

"Скарбница потребная" після першого свого виходу вдруге з'явилася лише у 1985 р., тоді як "Чуда Девы Марии" за чверть століття після першого виходу витримали ще шість видань, але під іншою назвою – "Руно орошенное" (1683 р., 1689 р., 1691 р., 1696 р., 1697 р., 1702 р.). Відмінності кожного видання визначені дослідницею чернігівської друкарні Т. Каменевою. Вона ж встановила, що "Руно орошенное", ідентичне з виданням 1702 р., було надруковане ще раз у 50-х рр. XVIII ст.²

Причини популярності цієї книги залишаються не з'ясованими. Гадаємо, що справа не лише в читацькому попиті, а й в стратегіях її видавця, яким Дмитро Туптало, очевидно, не був. Як відомо, вдруге після першої появи в Чернігові на посаді кафедрального проповідника він з'явився тут у червні 1697 р. і був висвячений архієпископом Іоанном Максимовичем в архімандрити Єлецького монастиря, яким управляв до 1699 р., коли його той же владика перевів у Новгород-Сіверський настоятелем Спаського монастиря³. Але видання "Руна орошенного" 1697 р., на відміну від усіх інших, не містить точних вихідних даних, тобто не зазначено число і місяць виходу⁴. Додаткових фактів, на нашу думку, потребує і

© Тарасенко Олександр Федорович – кандидат історичних наук,
доцент кафедри історії слов'ян Чернігівського державного педагогічного
університету імені Т.Г. Шевченка.

твердження про його авторство. В свою чергу припускаємо, що "Руно орошенное" має принаймні подвійне авторство. Мова йде про Лаврентія Крщоновича, який близько 1685 р. став ігуменом Чернігівського Іллінського монастиря, а у 1697 р. був підвищений до звання архімандрита монастиря. Саме його "тщанием" книга видавалася у друкарні Іллінського монастиря.

Структура "Руна орошеного" досить складна, але подібна в усіх виданнях книги. Суттєві відмінності спостерігаються лише у виданні 1677 р. ("Чуда Девы Марии"), яке було надруковано староукраїнською книжною мовою. Усі наступні видання перероблені і надруковані церковно-слов'янською мовою з українськими вкрапленнями. Основна частина твору містить двадцять чотири "чуда", після кожного з яких подається "бесіда", "нравоучение" і "прилог". Завершують основну частину твору молитва і закінчення. Видання "Руна орошеного" 1696, 1697, 1702 років доповнені "чудами", які відбулися протягом 1692-1696 рр. Крім того, видання 1696 р. містило два варіанти посвяти: 1) гетьману Івану Мазепі з вдячністю за добудову Троїцького собору і подарунок монастирю коштовного кіоту для ікони Божої Матері; 2) царю Петру Олексійовичу. А у виданні "Руна орошеного" 1697 р. міститься розлогий панегірик гетьману Івану Мазепі. Мова додаткової частини твору, в тому числі й панегірика, наближена до староукраїнської літературної мови. При порівнянні її з виданнями "Молитвослова" (Чернігів, 1692) і "Полуустава" (Чернігів, 1703), здійснених Лаврентієм Крщоновичем і які також мають посвяти гетьману Івану Мазепі, досить помітна їхня спорідненість. Оскільки панегірик у "Руні орошеному" є найбільшим і найзмістовнішим у цьому ряду, проаналізуємо в ньому образ гетьмана Івана Мазепи⁵.

Панегірик побудований як ремінісценція біблійних образів і текстів. До яких же персонажів звертається Лаврентій Крщонович, аби підкреслити значущість гетьманського образу. Автор порівнює його спочатку з Іоанном Хрестителем: *"З сими Чудесами Пресвятыя Богородици показа нам путь до Велможности Вашей сам Христос в Евангеліи своем мовячи: шедши, рцѣте Іоановѣ, яко слѣпши прозирают, хромиши ходят, глушиши слышат, прокаженниши очищаются, мертвиши востают и нищиши благовѣствуют"*⁴. Це підтверджує думку дослідників про Іоанна Хрестителя як небесного патрона Івани Мазепи. Другим персонажем, з яким порівнюється образ гетмана, є ветхозавітній суддя Гедеон: *"И кому, еше приличнѣ принестися имат Руно орошенное, яко Велможности Вашей, аки Гедеону мужественному и храброму оному вождю Израилскому"*⁵. Зауважимо, що у перших чотирьох виданнях "Руна орошеного" з Гедеоном порівнювався архієпископ Лазар Баранович, коли він був ще живий. Які ж "Гедеонові" чесноти Лаврентій Крщонович знаходить у гетьмана Івана Мазепи: *"Молотяше Гедеон врагом своим внутр отчины сущицим Мадиянитом пшеници, егда Ангел о побѣдѣ Благовѣсти ему. И Велможности Ваша домашних своих врагов Мадиянитов не мечем жестокости, но пшеницею любви и милости своея побѣждаеши, и хлѣбом от гори високого разсужденія своего сходящим аки Гедеон куци их разораеши. Внѣшних же врагов воюющих на нас и на вѣру нашу Православную побѣждающе, мудростию, вѣрою, и надеждою, такожде Гедеону уподобился еси"*⁶. Звертає на себе увагу розділення автором панегірика ворогів на внутрішніх ("домашних") і на зовнішніх ("внѣшних"), перших гетьман перемагає любов'ю й милістю, а других – мудрістю, вірою та надією. В чому простежуються, на думку Лаврентія Крщоновича, ці великі якості гетьмана? В тому, що він *"со малою горстію людей, бо Малоросійским Воинством для вѣрной служби его Царскому Пресвѣтлому Величеству, для защищенія православныя вѣри, для сохраненія Церкви Божіих и отчины своея, в трудѣх военных нещадно сокрушаеши, и мужественно врагов побѣждающе, гради их низлагаеши и предѣлы отческия распространяеши"*, і при цьому маючи *"немощную плоть свою"*⁷. Останні слова, гадаємо, не є перифразом. У даному випадку автор панегірика підкреслював слабкий фізичний стан гетьмана Мазепи на той час.

Автор панегірика знаходить паралелі з біблійними образками та сюжетами й іншими, вочевидь біографічними, штрихами до портрета Івана Мазепи. А саме,

Лаврентій Крщонович наважився підкреслити, на нашу думку, бездітність гетьмана. Піднімаючи його навіть вище за Гедеона, панегірист запитує, *"что бо успѣ Гедеон, аще остави седм десят сынов, наслѣдія своего, не един бо добр и благонаравен обрѣтется, но всѣ сами собою погубишася, и отцу своему Гедеону доброй славы и памяти не оставиша"*. І далі автор сипле біблійними прикладами з недостойними синами: *"Адам два токмо сына имѣ, но и здѣ един окаянный сын отцу своему приразися Каин. Йсаак единоутробных и единою рожденных двоих же имѣяше сынов, но и здѣ жестоковыйный и противонаравный отцу сын обрѣтется Исав. Ияко//ву же ледво един токмо между двенадесяти сынов любимый сын обрѣтется Иосиф; всѣ бо братоубийци и строптивни в глубокой старости отцу своему велію скорб братоубийством нанесоша. И Давида Царя не свой ли сын окаянный отца своего гоняше Авесолом"*. За цими негативними образами автор панегірика вигукнув: *"Велможность же Ваша, коль всем Блаженнѣйший еси"*, бо *"яко много имаша чада, щодробливостю Велможности Твоей порожденныя, сынове твои яко лѣто расли масличнича окрест трапезей Божіих коштом Велможности Вашой виставленных: Архїерее Божїи, Преподобнѣйшии Архїандритове, Всечеснии Игуменове и безчисленнии священници до второго Пришествїя Господня имѣют представить, и безкровную жертву за Велможность Вашу приносити"*. Панегірична експресія завершується, природно, підкресленням найбільшої чесноти християнина-можновладця, що опікується Церквою: *"Се тако Благословится человек, бояйся Господа"*⁸.

Отже, можна зробити висновки, що тема бездітності гетьмана циркулювала у суспільстві, і Лаврентій Крщонович озвучив її на сторінках популярної серед читачів книги, проте у наступних панегіриках на честь Мазепи цього пасажу ми вже не зустрічаємо. Щодо періодичності видань "Руна орошеного", то вона, вочевидь, збігається з найважливішими моментами в житті настоятеля Троїцько-Іллінського монастиря, який після смерті Лазаря Барановича претендував на чернігівську архієрейську кафедру. Втім безрезультатно.

1. Украинские книги кирилловской печати XVI – XVIII вв.: Каталог изданий, хранящихся в Государственной библиотеке СССР им. В.И. Ленина. – Вып. 2, ч. 2. Львовские, Новгород-Северские, Черниговские, Уневские издания 2-й половины XVII в. / Сост. А. Гусева, И. Полонская. – М., 1990. – С. 17.

2. Каменева Т.Н. Черниговская типография, ее деятельность и издания // Труды государственной ордена Ленина библиотеки СССР им. В.И. Ленина. – М., 1959. – Т. III. – С. 259 – 280.

3. Шляпкин И.А. Св. Димитрий Ростовский и его время (1651 – 1709). – СПб., 1891. – С. 257, 263. Причины переведення Дмитра Туптала з Київського Кирилівського монастиря до Чернігова були не відомі І.Шляпкіну (адже за його спостереженнями, у Дмитра Туптала і чернігівського архієпископа Івана Максимовича були погані стосунки). Здається, вони залишаються не з'ясованими й дотепер.

4. Наскільки нам відомо, Дмитро Туптало ніде у своїх творах не посилається на "Руно орошенное", хоча ця книга зберігалася в його особистій бібліотечі (Лабынцев Ю., Щавинская Л. Библиотека Святителя Димитрия. – М., 2009. – С. 29).

5. Далі ми посилаємось на видання: Туптало Дмитро. "Руно орошенное" / Підготовка тексту, передмова та коментарі Олександра Тарасенка // Сіверянський літопис. – 2009. – № 1. – С. 30 – 50; № 2-3. – С. 206 – 227; № 4. – С. 151 – 173.

4. Туптало Дмитро. "Руно орошенное" // Сіверянський літопис. – 2009. – № 4. – С. 171.

5. Там само.

6. Там само. – С. 171 – 172.

7. Там само. – С. 172.

8. Там само.

В статье анализируется панегирический образ гетмана Ивана Мазепы, помещенный в произведении "Руно орошенное".

The article is devoted to the analysis of hetman's Ivan Mazepa panegyrical character from "Runo Oroshonnoe".

УНІВЕРСАЛИ ГЕТЬМАНА ІВАНА МАЗЕПИ У МАТЕРІАЛАХ ГЕНЕРАЛЬНОГО СЛІДСТВА ПРО МАЄТНОСТІ ЧЕРНІГІВСЬКОГО ПОЛКУ (1729 – 1731 рр.)

У статті подається характеристика універсалів гетьмана Івана Мазепи (1687 – 1709 рр.), копії яких потрапили до комплексу матеріалів Генерального слідства про маєтності Чернігівського полку (1729 – 1731 рр.).

Ключові слова: гетьман Іван Мазепа, універсали, Генеральне слідство про маєтності, Чернігівський полк.

За сучасних умов співіснування різних методологічних підходів у вивченні історії для професійних дослідників залишається актуальним питання пошуку, запровадження до наукового обігу, вивчення та використання джерел. Відроджується інтерес до проблематики, розробка якої заборонялася, неофіційно ігнорувалася, у кращому випадку спотворювалася імперськими та радянськими ідеологами. До таких "опальних" тем донедавна належала доба гетьмана Івана Мазепи.

Довгий час вважалося, що архів гетьмана загинув у пожежі під час захоплення Батурина військами Олександра Меншикова¹. Відтоді історикам "піщинка до піщинки" доводилось відшукувати у зібраннях нащадків козацьких старшинських родів, місцевих, столичних та закордонних архівах, публікувати документи, які належали до Мазепинської доби². Російська дослідниця Тетяна Таїрова-Яковлева відшукала "Батуринський архів" серед документів польової канцелярії Олександра Меншикова й видала матеріали у комплексі з документами мазепинської тематики, виявленими в архівних зібраннях Санкт-Петербурга³. Нещодавно було здійснено кілька спроб систематизувати й видати джерельні матеріали, накопичені вітчизняними мазепознавцями. Зокрема, до видань універсалів гетьмана Івана Мазепи, впорядкованих Іваном Бутичем, В'ячеславом Ринсевичем та Сергієм Павленком, увійшла переважна більшість виданих гетьманом універсалів, вміщених серед матеріалів Генерального слідства про маєтності Чернігівського полку⁴.

Генеральне слідство про маєтності проводилось у 10 військово-адміністративних одиницях Лівобережної козацької держави, на які поширювалась влада гетьмана Данила Апостола, зокрема, й у Чернігівському полку. Головною причиною його проведення було загострення кризи в аграрних відносинах, що виявилася у різкому скороченні кількості вільних, рангових та ратушних земельних володінь за умов пропорційного зростання приватних та монастирських маєтностей. Заходи регламентувалися так званими "Решительними пунктами", отриманими гетьманом Данилою Апостолом у 1727 р. від імператора Петра II. Тривало Генеральне слідство з літа 1729 до початку 1731 рр. За основу для перевірки законності володінь правили матеріали ревізії, здійсненої росіянами – офіцерами Глухівського гарнізону в 1726 р. Збирали свідчення старожилів та власників маєтностей й перевіряли відомості про земельні володіння у Чернігівському полку представники полкової й сотенної старшин та канцеляристи. Діяльність збирачів інформації координувала комісія у складі генеральної старшини та полковників. Її засідання періодично відбувалися у

© Волерт Ярослав Леонідович – аспірант кафедри історії та археології України Інституту історії, етнології та правознавства ім. О.М. Лазаревського Чернігівського державного педагогічного університету ім. Т.Г. Шевченка.

глухівській резиденції гетьмана. Повнота й достовірність зібраних у 1729 р. свідчень не задовольнила Генеральну комісію. На початку 1730 р. гетьман зобов'язав власників подати до полкових канцелярій оригінали й копії юридичних актів, які мали підтвердити законність прав на володіння й використання праці посполитих мешканців. Процес збирання відомостей та копій документів ускладнювався тим, що багато хто з власників мав володіння на території кількох сотень, ба, навіть полків. Після перевірки у полковій канцелярії на відповідність оригіналам копії засвідчувалися підписом власника або особи, яку власник уповноважив доправити документи⁵. Деякі копії виготовлялися безпосередньо у Чернігівській полковій канцелярії⁶. Принагідно зазначимо, що не всі власники надали у розпорядження Генеральної та Полкової комісії потрібні документи. Насамперед це стосується монастирів, яким належали маєтності на території Чернігівського полку. Зокрема, у матеріалах Генерального слідства про маєтності Чернігівського полку годі шукати юридичних актів, які б узаконювали права Чернігівського Борисоглібського, Києво-Печерського, Макошинського Миколаївського та деяких інших монастирів. Представники міського самоуправління, окрім урядовців Чернігівського магістрату, також не спромоглися цього зробити. Оригінали юридичних актів повертали власникам, а на копіях позначали приналежність й назви поселень, на які підтверджувалися права. Потім члени Чернігівської полкової комісії розподілили виготовлені копії за сотнями, де знаходилися маєтності. На той час Чернігівський полк складався з 16 сотень, але утворилося 14 збірників документів. Через невелику кількість у один збірник були об'єднані копії актів на володіння у Березинській та Столенській сотнях, разом подавалися документи Сосницької та Понорницької сотень, а юридичні акти на маєтності у Волинської сотні опинилися між документами інших сотень^{7*}. У кожному збірнику копій аркуші мали свою наскрізну нумерацію.

Серед документів на маєтності Чернігівської сотні було вміщено копію універсалу гетьмана Івана Мазепи, подану вибельським сотником Миколою Тризничем⁸. Між документами Вибельської сотні містилися 4 мазепинські універсали, один з яких надав значковий товариш Степан Шуба, а копії 3 універсалів належали Чернігівському Єлеському Успенському монастирю⁹. Серед документів Слабинської сотні вміщено універсал гетьмана Івана Мазепи, наданий бунчуковим товаришем Михайлом Домонтовичем¹⁰. У збірнику документів на маєтності Ройської сотні ми нарахували 19 копій мазепинських універсалів. Зокрема, 2 універсали на підтвердження майнових прав подали сини Іоанікія Мокрієвича Іван та Михайло; 2 універсали належали ройському сотнику Якову Бакуринському; 2 копії мазепинських універсалів від імені вдови Марії Якубович (Тризнички) подав до Чернігівської полкової канцелярії племінник Василь Добронизський, 1 універсал був вміщений серед документів, поданих чернігівським полковим хорунжим Марком Чечелем; 1 універсал Івана Мазепи було вміщено у документах удови та сина значкового товариша Івана Радича, 1 універсал належав Степану Радичу; 1 копія мазепинського універсалу була подана п'ятьма братами Кринкевичами; 1 універсал мав у своєму розпорядженні зять Павла Ворошила Яків Чирва; 2 копії універсалів були подані серед документів Івана Дем'яновича Мокрієвича; 1 універсал пред'явив онук Оліфера Радченка – значковий товариш Василь Саршановський; 2 універсали були подані значковим товаришем Єлисеєм Раценком; 1 копія юридичного акта містилася у документах, які подав значковий товариш Федір Посудевський; 1 мазепинський універсал належав синам Самійла Мокрієвича Івану та Пантелеймону. Копію 1 універсалу разом з іншими документами на володіння Чернігівського магістрату надав у розпорядження Чернігівської полкової комісії бурмістр й наказний вїйт Карпо Маркович П¹¹. У збірнику юридичних актів, які підтверджували права на маєтності Білоуської сотні, ми виявили 11 універсалів, виданих гетьманом Іваном Мазепою. Зокрема, 3 копії універсалів були подані до Чернігівської полкової канцелярії від імені вдови Пелагеї Болдаковської-Томари; 2 універсали належали чернігівському городовому отаману Івану Силічу; копії 4 універсалів надав син колишнього генерального обозного Василя Дуніна-Борковського Андрій; 1 універсал на-

лежав Чернігівському П'ятницькому дівочому монастирю; 1 універсал містився між документами, які надав чернігівський полковий суддя Василь Каневський¹². Комплекс документів Любецької сотні містив 5 універсалів гетьмана Івана Мазепи, копії яких надали значкові товариші Федір Посудевський, Іван Самійлович Мокрієвич та любецький сотник Іван Савич¹³. Між юридичними актами на маєтності Седнівської сотні вміщено 6 мазепинських універсалів. Зокрема, 2 документи належали вдові й синам генерального осавула Степана Бутовича; копії 2 універсалів були подані від імені вдів та дітей Степана, Івана й Петра Войцеховичів; 1 універсал належав значковому товаришу Івану Домонтовичу; 1 універсал додали до інших документів удова Софія Булавка-Княгиницька з синами¹⁴. У збірнику документів Городницької сотні були вміщені копії 2 універсалів гетьмана Івана Мазепи, які подали бунчуковий товариш Семен Лизогуб з дружиною Гриною Скоропадською та удова й син городницького сотника Андрія Стаховича¹⁵. У складі збірника юридичних актів Менської сотні містилися 2 універсали Івана Мазепи, надані генеральним осавулом Федором Лисенком та столенським сотником Іваном Бобирем¹⁶. Збірник документів Синявської сотні включає універсал Івана Мазепи, який належав удові Софії Булавці-Княгиницькій та одному з її синів¹⁷. Між копіями документів на маєтності Киселівської сотні є 2 універсали Івана Мазепи, надані удовою значкового товариша Василя Антоновича та чернігівським полковим хорунжим Іваном Товстолісом¹⁸. У збірнику юридичних актів Сосницької й Понорницької сотень було вміщено універсал Івана Мазепи, який належав бунчуковим товаришам Івану та Григорію Савичам¹⁹.

Після впорядкування документів короткі відомості про їхній зміст й посилання на номери аркушів, на яких вони містилися, додали до витягу з ревізії 1726 р. та відомостей, зібраних членами полкової комісії. На початку січня 1731 р. матеріали Генерального слідства про маєтності були піддані апробації у Глухові. На їх основі було складено витяг (так званий "Екстракт"), де всі володіння за типами власності були розподілені на 6 категорій – "статей". Потім до матеріалів Генерального слідства, завірених підписами генеральної та полкової старшини, додали впорядковані за сотнями копії юридичних актів. Рукописні книги Генерального слідства про маєтності доправили для затвердження у Колегії іноземних справ до Москви, а виготовлені з них копії залишилися у Генеральній військовій канцелярії. Найбільш вдалим до цього часу залишається видання матеріалів Генерального слідства про маєтності Чернігівського полку, здійснене у 1908 р. істориком Миколою Василенком²⁰. Користуючись цим виданням, ми виокремили універсали гетьмана Івана Мазепи з масиву інших документів й розташували за часом їхнього створення.

Загалом ми нарахували 51 мазепинський універсал й 2 партикулярні (службові) листи. 8 універсалів були видані у 1687 р. Найдавніший зі створених гетьманом універсалів, які представлені у згаданому джерельному комплексі, датований 26 липня, інші видані 24, 25, 28 серпня, 17 та 20 вересня, 5 жовтня й 21 грудня того ж таки року²¹ *; 1 універсал був виданий 11 вересня 1688 р.²²; 5 універсалів датовані 29 січня, 7 липня, 12 й 31 жовтня та 9 листопада 1689 р.²³; 3 універсали видані 8 січня, 10 травня та 20 листопада 1690 р.²⁴. До 1691 р. належать партикулярний лист гетьмана до чернігівського полковника від 7 лютого та універсали, видані 30 квітня й 14 жовтня²⁵. 1 універсал був виданий 12 січня 1693 р.²⁶; 1 універсал датовано 3 травня 1694 р.²⁷; 3 універсали видані 6 травня, 10 та 27 червня 1698 р.²⁸. 8 універсалів у матеріалах Генерального слідства про маєтності Чернігівського полку датовані 1699 р., з них 3 універсали – 28 квітня, 1 універсал – 29 квітня, інші – 1 й 9 червня, 25 жовтня та 21 грудня 1699 р.²⁹; 3 універсали видані у 1700 р. (зокрема, 2 документи – 19 квітня й 1 універсал – 14 травня)³⁰; 2 універсали датовані 11 березня й 3 липня 1701 р.³¹; 1 універсал був виданий 23 квітня 1702 р.³²; 3 універсали, датовані 18 січня, 27 червня та 21 липня 1703 р.³³; 5 універсалів були видані 20 та 25 лютого, 23 й 24 березня, 27 вересня 1704 р., а 1 партикулярний лист гетьмана – 2 грудня того ж таки року³⁴; 3 універсали датуються 26 квітня, 8 й 15 травня 1705 р.³⁵; 1 універсал був виданий 16 листопада 1706 р.³⁶; 3 універсали датовані 27 травня, 1 й 8 жовтня 1707 р.³⁷.

Переважна більшість згаданих нами універсалів гетьмана Івана Мазепи була видана у Батурині, лише 9 з них були складені поза гетьманською столицею. Зокрема, універсал від 26 липня 1687 р. був виданий у таборі під Коломаком ³⁸; універсал від 29 січня 1689 р. – у Чернігові ³⁹; універсал від 10 червня 1698 р. – в обозі під Чаплинкою ⁴⁰; універсал від 27 червня 1698 р. – в обозі під Самарою ⁴¹; універсал від 9 червня 1699 р. – у Ямполі ⁴²; універсал від 3 липня 1701 р. – у таборі під Гомелем ⁴³; універсал від 27 вересня 1704 р. – в обозі під Любарем ⁴⁴, а універсали від 1 та 8 жовтня 1707 р. – у Києві ⁴⁵.

Щодо загальної кількості універсалів Івана Мазепи, які відклялися у згаданому джерельному комплексі, припускаємо, що туди потрапили не всі наявні у власників юридичні акти (принаймні про це свідчать видання, здійснені Іваном Бутичем, В'ячеславом Ринсевичем та Сергієм Павленком). Як ми зазначали вище, певна кількість власників не спромоглася документально підтвердити права на володіння. По-перше, чимало документів загинуло від природних катаклізмів, зокрема, пожеж та несприятливих умов зберігання ⁴⁶. Значна кількість юридичних актів була втрачена під час бойових дій, які точилися на теренах України під час російсько-шведської війни. По-друге, після переходу Івана Мазепи на бік Карла XII царат усіяло намагався зобразити опального гетьмана "изменником" ⁴⁷, відповідно, власники маєтностей, розташованих на підросійській території, не хотіли зайвий раз компрометувати себе та свої родини (перш за все це стосується осіб, пов'язаних з найближчим оточенням гетьмана й підданих за це репресіям або обдарованих царською милістю представників козацької старшини). По-третє, за умов імперської експансії царські жалувані грамоти в очах власників набували більшої юридичної сили, ніж гетьманські універсали. Саме тому витяги з 10 універсалів гетьмана Івана Мазепи ми знаходимо у кількох жалуваних грамотах царів Іоана й Петра Олексійовичів та Петра I⁴⁸.

Під час опрацювання матеріалів Генерального слідства про маєтності Чернігівського полку ми виявили 147 універсалів, наданих іншими гетьманами. Зокрема, 8 універсалів Богдана Хмельницького, 7 універсалів Івана Виговського, 3 універсали Юрія Хмельницького, 6 універсалів Івана Брюховецького, 2 універсали Петра Дорошенка, 17 універсалів Дем'яна Многогрішного, 10 універсалів Івана Самойловича, 76 універсалів Івана Скоропадського й 18 документів, виданих Данилом Апостолом. Тобто за кількістю представлених у цьому джерельному комплексі гетьманських універсалів Іван Мазепа посідав друге місце після Івана Скоропадського. Це можна пояснити тривалістю перебування Івана Мазепи на гетьманському уряді й відносно невеликим проміжком часу, який минув від кінця його правління до початку проведення Генерального слідства про маєтності. Як ми зазначали вище, цей захід перш за все був спрямований на врегулювання аграрних відносин у Гетьманщині, тому, в універсалах та інших юридичних актах, які відклялися у матеріалах Генерального слідства, здебільшого йшлося про надання й підтвердження ("конфірмацію") прав власників на володіння маєтками та угіддями, використання праці посполитих мешканців. За нашими підрахунками, у 6 універсалах Іван Мазепи йшлося про надання у повну приватну власність 10 маєтностей. В той же час у 9 універсалах йдеться про надання 10 маєтностей у тимчасове володіння. Про такі надання свідчило формулювання "ку вспартю господарства, до ласки нашей, гетманской и войсковой". У той же час 32 універсали підтверджували ("конфірмували") права власників на володіння, набуті шляхом купівлі, успадковані від родичів або закріплені у повну приватну власність царськими жалуваними грамотами. За нашим підрахунками, власники отримали від гетьмана конфірмацію більш ніж на 80 володін. У 12 універсалах, виданих приватним особам, гетьман подовжив власникам користування 16 маєтками та прибутками з млинів. У кількох універсалах йдеться про протекцію гетьмана над удовами й сиротами представників козацької старшини ⁴⁹. Майже всі універсали гетьмана, вміщені у матеріалах Генерального слідства про маєтності, видані приватним особам, лише 1 документ підтверджував права на маєтності й угіддя, які призначалися на утримання урядовців Чернігівського магістра-

ту⁵⁰. Про опіку гетьмана духовними справами свідчать 3 універсали, надані Чернігівському Єлецькому монастирю⁵¹, та 1 універсал, виданий Чернігівському П'ятницькому дівочому монастирю⁵². Досить часто в одному документі зазначалося як про надання володінь, так і про підтвердження прав власників за раніше отриманими документами. Деякі універсали містять розпорядження про підпорядкування людей, які оселилися на землях певної особи⁵³.

Цікавими є відомості про заселення краю, зокрема, у 4 документах гетьман надає дозвіл власникам заснувати слобідки, населивши землі "людьми непевними и не себочними, сколко можется поселити, осажовати", "осадить людми тогочними заграничними" або "людми заграничними, а не тутешними малоросійськими, оседлости свои меючими" для використання їхньої праці при гатіння греблі або як робочої сили у новоствореному господарстві⁵⁴. В усіх документах гетьман застерігав посполитих, які мешкали у маєтностях, безвідмовно виконувати повинності на користь власників, водночас зазначалося, що права власників маєтностей не розповсюджувалися на володіння козаків, які мешкали в межах цих населених пунктів.

Нарешті, крім відомостей соціально-економічного характеру, універсали гетьмана Івана Мазепи, вміщені у матеріалах Генерального слідства про маєтності Чернігівського полку, містять важливу інформацію про генеалогію козацьких старшинських родин, зокрема, Дуніних-Борковських, Мокрієвичів, Войцеховичів, Булавок, Бутовичів та інших.

1. Павленко С. Спалений архів Мазепи ... видано! // Сіверянський літопис. – 2002. – С. 121.
2. Станіславський В. З епістолярної спадщини гетьмана Івана Мазепи. – К, 1996; З документації гетьмана І. Мазепи. (Підготовка до друку, передмова та коментарі Ю. Миценка) // Сіверянський літопис. – 1997. – № 3. – С. 99 – 106; № 4. – С. 143 – 150; та ін.
3. Гетман Иван Мазепа: Документы из архивных собраний Санкт-Петербурга. В 2 вып. Вып. 1. 1687 – 1705 гг. / Сост. Т.Г. Таирова-Яковлева. – СПб., 2007.
4. Універсали Івана Мазепи / Упоряд. І. Бутич. – Т. 1. – К.; Льв., 2002. – С. 87 – 88, 92, 112 – 113, 161 – 162, 174, 180 – 181, 196, 208 – 209, 222 – 223, 233, 310, 322 – 323, 325 – 326, 339 – 340, 345 – 346, 408, 464; Універсали Івана Мазепи / Упоряд. І. Бутич, В. Ринсевич. – Т. 2. – К. – Льв., 2006. – С. 55, 111, 167 – 168, 244, 337 – 338, 365 – 366, 377 – 378; Доба гетьмана Івана Мазепи в документах / Упоряд. С. Павленко. – К., 2007. – С. 14 – 22, 26 – 27, 29 – 30, 37 – 39, 49 – 50, 61 – 65, 68 – 70, 72, 77 – 78, 83, 87, 90, 95 – 98, 101 – 102, 104 – 105, 108 – 110, 113 – 114.
5. Василенко Н.П. Генеральное следствие о маєтностях Черниговского полка 1729 – 1730 гг. – Чернигов, 1908. – С. 290, 313, 332, 407, 42, 4482, 624, 628, 643, 647.
6. Там само. – С. 337, 466, 628.
7. Там само. – С. 575 – 584, 633 – 664. *Назви сотень подаються нами за матеріалами Генерального слідства про маєтності.
8. Там само. – Док. № 4. – С. 209 – 210.
9. Там само. – Док. № 22. – С. 249 – 250; Док. № 34 – 36. – С. 257 – 260.
10. Там само. – Док. № 44. – С. 270.
11. Там само. – Док. № 49 – 50. – С. 275 – 278; Док. № 54 – 55. – С. 283 – 284; Док. № 58 – 59. – С. 286 – 288; Док. № 65. – С. 293 – 294; Док. № 69 – С. 301 – 302; Док. № 71. – С. 304 – 305; Док. № 74. – С. 308; Док. № 78. – С. 311 – 312; Док. № 87 – 88. – С. 324 – 326; Док. № 95. – С. 331 – 332; Док. № 99 – 100. – С. 334 – 336; Док. № 105. – С. 339 – 340; Док. № 120. – С. 365 – 366).
12. Там само. – Док. № 130 – 131. – С. 395 – 397; Док. № 133 – 135. – С. 399 – 403; Док. № 147 – 150. – С. 429 – 438; Док. № 155. – С. 450 – 451; Док. № 163. – С. 462.
13. Там само. – Док. № 174. – С. 476 – 477; Док. № 178. – С. 481; Док. № 184. – С. 491; Док. № 187 – 188. – С. 496 – 497.
14. Там само. – Док. № 197 – 199. – С. 510 – 513; Док. № 210 – 211. – С. 529 – 530; Док. № 220. – С. 544 – 545; Док. № 233. – С. 547 – 578.
15. Там само. – Док. № 236. – С. 565 – 566; Док. № 237. – С. 566 – 567.
16. Там само. – Док. № 253. – С. 588 – 589; Док. № 259. – С. 607 – 608.
17. Там само. Док. № 280. – С. 618 – 619.
18. Там само. – Док. № 283. – С. 624 – 625; Док. № 290. – С. 631 – 632.
19. Там само. – Док. № 296. – С. 644 – 645.
20. Докладніше про Генеральне слідство маєтностей у Чернігівському полку й подальшу долю матеріалів див.: Волерг Я. Проведення Генерального слідства про маєтності 1729 – 1731 рр. у Чернігівському полку // Сіверянський літопис. – 2005. – № 1. – С. 37 – 42; Його ж. М. Василенко – дослідник і видавець матеріалів Генерального слідства про маєтності 1729-1731 рр. // Сіверщина в історії України. Збірник наукових праць. – Суми, 2008. – С. 148 – 151.
21. Василенко Н.П. Генеральное следствие о маєтностях Черниговского полка... –

- Док. № 296. – С. 644 – 645.; Док. № 210. – С. 529; Док. № 69. – С. 301 – 302; Док. № 87. – С. 324 – 325; Док. № 120. – С. 365 – 366; Док. № 44. – С. 270; Док. № 147. – С. 429 – 431; Док. № 34. – С. 257. * Усі дати у тексті подаються за старим стилем.
22. Там само. – Док. № 78. – С. 311 – 312.
23. Там само. – Док. № 223. – С. 547 – 548; Док. № 283. – С. 624 – 625; Док. № 95. – С. 331 – 332; Док. № 49. – С. 275 – 276; Док. № 163. – С. 462.
24. Там само. – Док. № 71. – С. 304 – 305; Док. № 184. – С. 490 – 491; Док. № 133. – С. 399 – 400.
25. Там само. – Док. № 155. – С. 450 – 451; Док. № 148. – С. 431 – 432; Док. № 269. – С. 607 – 608.
26. Там само. – Док. № 178. – С. 481.
27. Там само. – Док. № 22. – С. 249 – 250.
28. Там само. – Док. № 187. – С. 496; – Док. № 99. – С. 334 – 335; Док. № 54. – С. 283.
29. Там само. – Док. № 65. – С. 293 – 294; Док. № 174. – С. 476 – 477; Док. № 236. – С. 565 – 566; Док. № 4. – С. 209 – 210; Док. № 35. – С. 257 – 259; Док. № 280. – С. 618 – 619; Док. № 253. – С. 588 – 589; Док. № 74. – С. 308.
30. Там само. – Док. № 130. – С. 395 – 396; Док. № 197. – С. 510 – 511; Док. № 50. – С. 277 – 278.
31. Там само. – Док. № 100. – С. 335 – 336; Док. № 134. – С. 400 – 401.
32. Там само. – Док. № 198. – С. 511 – 513.
33. Там само. – Док. № 55. – С. 283 – 284; Док. № 58. – С. 286 – 288; Док. № 290. – С. 631 – 633.
34. Там само. – Док. № 188. – С. 496 – 497; Док. № 149. – С. 432 – 433; Док. № 88. – С. 325 – 326; Док. № 114. – С. 348 – 349; Док. № 59. – С. 288; Док. № 131. – С. 396 – 397.
35. Там само. – Док. № 237. – С. 566 – 567; Док. № 211. – С. 529 – 530; Док. № 220. – С. 544 – 545.
36. Там само. – Док. № 150. – С. 433 – 438. – Т. 2. – Док. № 318. – С. 365 – 366.
37. Там само. – Док. № 36. – С. 259 – 260; Док. № 105. – С. 339 – 340; Док. № 135. – С. 401 – 403.
38. Там само. – Док. № 296. – С. 644 – 645.
39. Там само. – Док. № 223. – С. 547 – 548.
40. Там само. – Док. № 99. – С. 334 – 335.
41. Там само. – Док. № 54. – С. 283.
42. Там само. – Док. № 280. – С. 618 – 619.
43. Там само. – Док. № 134. – С. 400 – 401.
44. Там само. – Док. № 59. – С. 288.
45. Там само. – Док. № 105. – С. 339 – 340; Док. № 135. – С. 401 – 403.
46. Там само. – С. 522 – 523.
47. Там само. – С. 3, 29, 53, 58, 99, 100, 111, 114, 116, 117, 122, 124, 139, 149.
48. Там само. – С. 212 – 215, 230 – 239, 260 – 269, 444 – 447, 482 – 486, 562 – 565, 621 – 624.
49. Там само. – Док. № 50. – С. 277 – 278; Док. № 78. – С. 311 – 312; Док. № 133. – С. 399 – 400; Док. № 147. – С. 150. – С. 429 – 438.
50. Там само. – Док. № 120. – С. 365 – 366.
51. Там само. – Док. № 34 – 36. – С. 257 – 260.
52. Там само. – Док. № 163. – С. 462..
53. Там само. – Док. № 54. – С. 283; Док. № 59. – С. 288; Док. № 65. – С. 293 – 294; Док. № 71. – С. 304 – 305; Док. № 99. – С. 334 – 335; Док. № 131. – С. 396 – 397
54. Там само. – Док. № 36. – С. 259 – 260; Док. № 184. – С. 490 – 491; Док. № 198. – С. 511 – 513; Док. № 237. – С. 566 – 567.

В статье охарактеризованы универсалы гетмана Ивана Мазепы (1687 – 1709 гг.), копии которых оказались в составе материалов Генерального следствия об именах Черниговского полка (1729 – 1731 гг.).

Ключевые слова: гетман Иван Мазепа, универсалы, Генеральное следствие об именах, Черниговский полк.

The article dwells on the copies of manifestos of Hetman Ivan Mazepa (1687 – 1709 гг.) as the constituent part the materials of General Survey of Landholdings in Chernigiv regiment (1729 – 1731).

Key words: hetman Ivan Mazepa, manifestos, General Survey of Landholdings, Chernigiv regiment.